

UDK 338 (497.5):4
Pregledni članak

Dr. sc. Ana Vizjak
Hotelijerski fakultet, Opatija

MOGUĆI OBLICI MEĐUNARODNE GOSPODARSKE SURADNJE REPUBLIKE HRVATSKE SA ZEMLJAMA ČLANICAMA EUROPSKE UNIJE

Većina zemalja u Europi koje nisu članice Europske unije ima pretenzije da postane punopravni član te zajednice. Sve one moraju prilagoditi svoju politiku, gospodarstvo i zakonodavstvo pravnom i gospodarskom poretku koji vrijedi u Europskoj uniji.

Europska unija teži povezivanju sve većeg kruga zemalja i širenju nove ekonomske i političke misli o ravnopravnosti naroda i međusobnom pomaganju. Načini su povezivanja zemalja članica i nečlanica Europske unije različiti i odražavaju sve civilizacijske tekovine našeg vremena.

Hrvatska ima interes za sve oblike povezivanja, a posebice za povezivanje s Europskom unijom preko priključnog i pridruženog članstva s ciljem postanka punopravnog člana te zajednice.

Međutim, za Hrvatsku vrijede i neke posebnosti s kojima ona mora računati. Prije svega Hrvatska je mala zemlja, još zadugo s malim unutrašnjim tržištem. Ona mora promicati strategiju suradnje s Europskom unijom i isticati one gospodarske grane, a isto tako i robu koja ima šanse za plasman na tržištu Europske unije. Na ostvarivanju slobodne i otvorene tržišne ekonomije u Hrvatskoj se tek čine prvi koraci. Oni se očituju u pretvorbi vlasništva, privatizaciji i razvijanju poduzetništva i menadžerstva i drugo. Cilj je svega toga između ostalog konceptualno i organizacijski približavanje hrvatskoga gospodarstva Zapadnoj Europi. Jedan od koraka u tom pravcu mora biti gospodarsko osamostaljivanje od prevelike zaštite države.

Jedan od najznačajnijih projekata preko kojega Hrvatska treba i može uspostaviti vezu i suradnju s Europskom unijom jest program EURECA.

U istome kontekstu ne smije se podcijeniti ni mogućnost regionalne suradnje u Europi. Posebna se pozornost treba obratiti i prekograničnoj suradnji sa zemljama koje okružuju Hrvatsku.

Ključne riječi: suradnja, gospodarska suradnja, prekogranična suradnja, regionalna suradnja, EURECA.

1. UVOD

Većina zemalja nečlanica Europske unije ima pretenzije postati njezinim punopravnim članovima. Istodobno su prisutni i neki oblici međusobnog povezivanja pojedinih regija različitih zemalja članica i nečlanica Europske unije. Osnovana je Zajednica Alpe-Jadran koja je okupila granične regije Austrije, Italije, Njemačke, Švicarske, Mađarske i Hrvatske (još dok je bila u sklopu bivše Jugoslavije, 1978. i dalje). Zatim je uslijedilo povezivanje u suradnji pojedinih zemalja Srednje Europe najprije u obliku Kvadragnale (1989) koja je ubrzo preasla u Pentagonalu da bi se najzad pretvorila u Heksagonalu.¹

Ideja povezivanja putem Heksagnale teži stvaranju jedne relativno homogene cjeline, pogotovo u ekonomskom smislu. Riječ je o svojevrsnoj reintegraciji zemalja koje pripadaju Europskoj uniji (Italija) i EFTA-i (Austrija), te zemalja koje su do nedavno bile u sastavu SEV-a (Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska). Posebno se kategorijom tu pojavljuje i Republika Hrvatska kao novopriznata zemlja na prostoru bivše Jugoslavije.

Većina ovih zemalja teži povezivanju s Europskom unijom u cilju prevladavanja neprirodnih podjela europskog prostora na Zapad i Istok. Nije namjera tih zemalja dezintegracija Europske unije. Naprotiv, ideja se pojavljuje kao poseban oblik ili metoda približavanja preko posebnih specifičnih interesa pojedinih dijelova zemalja članica Europske unije s jedne i EFTA-e s druge strane i onih koji još nisu ni u jednoj od tih dviju velikih integracija na europskom prostoru.²

Hrvatska ima interes za oba oblika povezivanja, a posebice za povezivanje s Europskom unijom preko priključnog i pridruženog članstva s ciljem postanka punopravnog člana te zajednice. U tom svom nastojanju ona ne može zaobići odnose koje je Hrvatska već u okviru bivše Jugoslavije imala s Europskom unijom kao i sa Zajednicom Alpe - Jadran.

¹ E. Kramer: Situation des Osterreichischen Fremdenverkehrs und Perspektiven bis zum Jahr 2000. WIFO-Gutachten, Wien 1984.

² Usporedi C. Bonvicini: Political aspects of the Inter-relations between the "Hexagonal" and the Alps-Adria initiatives in a changing Europe Paper presented at International Workshop INTER-RELATIONS BETWEEN THE HEXAGONAL AND THE ALPS-ADRIA INITIATIVES IN CHANGING EUROPA, Trento 1992.

Pritom se prije svega misli na status koji je imala bivša Jugoslavija u tim integracijskim formacijama.

Za Hrvatsku je od posebne važnosti program PHARE³ u kojemu je stekla pravo bivša Jugoslavija, koji je u odnosu na nju bio stanovito vrijeme u mirovanju pa i suspenziji da bi proglašenjem svoje nezavisnosti Hrvatska stekla pravo korištenja mogućnosti toga programa.

U svezi s tim valja naglasiti da je kao prioritetno područje financijske pomoći u okviru tog programa istaknuta poljoprivreda, zaštita okoliša, uključivo rijeke i Jadransko more, investicije u rekonstrukciji bankovnog i industrijskog sektora, obrazovanja, prilagodbe strukture i turizma.

U 1991. godini prednosti u financiranju dobili su projekti koji su bili namijenjeni problemima: privatizacije, restrukturiranja, jačanja malih i srednjih poduzeća, razvoju privatnih poduzeća, financijskom sređivanju i tržištu radne snage. No, istodobno su se financirali projekti na unapređivanju poljoprivrede, energije, ekologije, zdravstva i modernizacije infrastrukture, telekomunikacija i transporta.⁴ Dakako, u tim projektima ima mjesta i za područje turističko-gospodarske djelatnosti.

2. MOGUĆI OBLICI I NAČINI SURADNJE EUROPSKE UNIJE I HRVATSKE

Nema razloga da se suradnja Hrvatske s Europskom unijom, koja je već u okviru bivše Jugoslavije bila unapredovala, sada ne produži, produbi i usavrši. Taj proces dakako neće ići bez teškoća.

Kada počne djelovati jedinstveno europsko tržište, Hrvatska će se prije svega naći pred dilemom pred kojom će se naći sve treće zemlje.

Međutim, za Hrvatsku vrijede i neke posebnosti s kojima ona mora računati. Prije svega Hrvatska je mala zemlja, još zadugo s malim unutrašnjim tržištem. Poslije sloma SSSR-a prostori bivše

Jugoslavije, pa tako i Hrvatske, ne igraju više tako značajnu vojnostratešku ulogu u obrani Zapada kao u tzv. hladnoratovsko doba.

Naprotiv, za Zapad ekonomski i politički važnijim postaje Istok, poglavito Rusija i Ukrajina.

S druge strane, Hrvatska graniči sa zemljama EU i EFTA-e. Ona je mediteranska zemlja, a mediteranski prostor je s obzirom na razvijenost obale i prodor u europsko kopno vrlo pogodan za dio Europe.

Uvođenjem višestranačkog političkog ustroja i razvijanjem demokracije po uzoru na građansku demokraciju, Hrvatska ispunjava i jedan od bitnih uvjeta za njezinu integraciju u Europu, kako na ekonomskom tako i na političkom, znanstvenom i općekulturnom planu. Za nju je bitno odagnati od sebe svaku sumnju u takvo opredjeljenje, a to nije moguće postići samo deklaracijama već ukupnim praktičnim ponašanjem i odnosima unutar sebe i u međunarodnim odnosima.

Prva stepenica na pravcu približavanja Europskoj uniji, s formalnog gledišta, jest prijam u Europsko vijeće i druge važne institucije te Zajednice. Kretanje na putu prema Europskoj uniji istodobno označuje ili podrazumijeva i kretanje prema Europskoj ekonomskoj zajednici.

Svi uvjeti koji se na tome putu moraju ispuniti sadržani su već u Sporazumu o osnivanju Europske unije. Treba ih dobro proučiti, ali još više raditi na istinskom ostvarivanju tih uvjeta, od osposobljenosti poduzeća do razvijanja integralnog tržišta i uspostavljanja slobode građana Republike Hrvatske.

Moguće je pretpostaviti da će ulazak u članstvo Europske unije prvenstveno ići preko suradnje sa zemljama članicama Europske ekonomske zajednice kao njezinom integralnom dijelu, i to postupno, od priključnog do pridruženog člana kao što je to bila praksa drugog, a posebice trećeg proširenja Europske unije (Grčka, Portugal, Španjolska itd.)

Sadašnje je stanje u Europskoj uniji konsolidacija vlastitih redova odnosno njezino unutrašnje organizacijsko usavršavanje i programskodjelatno kompletiranje u smislu i na pravcu pripremanja za ostvarivanje krajnjih ciljeva, uspostavljanje "Sjedinjenih država Europe".

Stoga se ne očekuje da će Europska unija uskoro, a još manje ubrzano primati nove članice, ali će zasigurno promatrati i podupirati njihovu pripremu.

U tom vremenu Hrvatskoj ostaje funkcionalna, bilateralna i segmentarna suradnja između nje i

³ PHARE program je program pomoći za obnovu i rekonstrukciju gospodarskih sustava bivših socijalističkih ekonomija država Srednje i Istočne Europe koji je inicirala EU ali u njemu sudjeluju i države tzv. Grupe 24 (razvijene države Zapada). Ovaj je program početno bio usmjeren prema Mađarskoj i Poljskoj a poslije se proširio i na druge države: Bugarsku, Češku, Slovačku, DRNJ prije ujedinjenja, Rumunjsku i ex Jugoslaviju.

⁴ PHARE Assistance for economic restructuring in the countries of Central and Eastern Europe. An Operational guide. Office for Official Publications of ECS, Luxembourg 1992; str. 6.

pojedinih članica Europske unije, poput one koju uspostavljaju s Europskom unijom članice EFTA-e. Sva dostignuća koja se mogu dobiti iz Europske unije, posebice znanstvena i tehnološka, i u sve projekte u koje se može uključiti Hrvatska to treba i može činiti.⁵

Hrvatska mora izaći sa strategijom suradnje s Europskom unijom i isticati one gospodarske grane i robe koje imaju šansu za plasman na tržištu Europske unije. Na ostvarivanju slobodne i otvorene tržišne ekonomije u Hrvatskoj se tek čine prvi koraci. Oni se očituju u pretvorbi vlasništva, privatizaciji i razvijanju poduzetništva i menadžerstva i drugome. Cilj svega toga između ostalog je konceptualno i organizacijski približavanje hrvatskoga gospodarstva Zapadnoj Europi. Jedan od koraka na tom pravcu mora biti gospodarsko osamostaljivanje od prevelike zaštite države. Ali, i zakonska regulativa, koja promiče razvitak tržišnih odnosa i oblika, štiti ovog od svih monopolskih i drugih netržišnih pritisaka i zapreka.

Država mora pridonositi stvaranju upravo onakvih uvjeta privređivanja koji vladaju u Europskoj uniji prilagođeni domaćim potrebama.

U svezi s tim prvi su koraci učinjeni. Donesen je Zakon o poduzecima, Zakon o stranim ulaganjima, Zakon o tržištu novca i kapitala, Zakon o pretvorbi, Zakon o trgovačkim društvima, Zakon o računovodstvu, Zakon o porezima, a uskoro se očekuje i Zakon o denacionalizaciji.

Svi ti zakoni trebaju, između ostalog, povoljno utjecati na privlačenje stranog kapitala u Hrvatsku. Očekuje se da bi, pored kapitala nužnog za ulaganje, došla i nova tehnologija, nova znanja, nova organizacija kao i nove metode upravljanja. Otvaranje hrvatskog tržišta konkurenciji sa Zapada dovelo bi do snižavanja cijene proizvoda, stimuliranja rada i podizanja kvalitete. Ali to nije moguće postići uz istodobnu zaštitu onih poduzeća koja se ne mogu nositi s utjecajima ekonomskih i tržišnih zakonitosti.⁶

Pristupanje Hrvatske Europskoj uniji mora se odraziti i kod odnosa cijena, jer sadašnje cijene do kojih još uvijek dolazi "zidanjem troškova" u Hrvatskoj ne mogu se unositi u Europsku uniju bez posljedica za gospodarstvo zemlje. Drugim riječima,

bez realnih cijena nema pristupa na tržište Europske unije.

Uključenje Hrvatske u gospodarske tijekove Europske unije nužno mora ispuniti neke uvjete kao što su:

- dopustiti slobodan uvoz robe i usluga da bi se stvorila konkurencija na domaćem tržištu; domaće tržište se mora postupno poistovjetiti sa svjetskim tržištem;
- omogućiti stranim državljanima, prvenstveno hrvatskog porijekla, da sa što manje ograda ulažu u Hrvatsku;
- tržište dobara i usluga mora što prije imati podlogu u tržištu radne snage, tržištu kapitala, ideja i znanja;
- konvertibilnost sredstava plaćanja treba biti cilj, ali ono mora počivati na trajnim ekonomskim dostignućima ekonomsko-tržišne privrede, a ne izvanjskom prisilom;
- tržište faktora proizvodnje mora korespondirati s potrebama a po cijeni s odgovarajućim tržištima u svijetu;
- Hrvatska mora svojim poduzetnicima omogućiti sudjelovanje u europskim projektima, pomagati ih i štiti.

Valja istaći da u sadašnjem trenutku, samo mali dio poduzeća, može izdržati otvoreno sučeljevanje s međunarodnim poduzetnicima, kvalitetom i drugim faktorima koji su važni prilikom prodora u svijet. Nije stoga neprilodno da većina poduzeća traži jaku državu koja će ih zaštititi od konkurencije. U svijetu se, međutim, konkurencija sve više zaoštrava i u prvi plan dolazi kvaliteta proizvoda, uključivo i turistička. Početkom rada i djelovanja Europske unije, s najvećim tržištem na svijetu, polako dolazi do novih odnosa u ponudi i potražnji i na svjetskoj sceni.

Hrvatska je u robnoj i nerobnoj razmjeni najvećim dijelom upućena na Europu i odnose koji se u njoj događaju.

Svaki potez hrvatskoga gospodarstva mora biti usklađen s novonastalim odnosima u Europskoj uniji i vezan uz domaće razvojne potrebe i mogućnosti.

Ako se prouče svi ti odnosi, mora se shvatiti da bez otvaranja prema svijetu i prihvaćanja svjetskih normi nema opstanka. Otvoreno gospodarstvo veliki je izazov uz stalnu težnju da se bude bolji od drugih, ali i težnju da se stane uz bok razvijenim europskim zemaljama. Taj stupanj razvoja može se dosegnuti samo ako se ostvari jasna strategija razvoja proizvodnje i izvoza kao i težnja da se kategorije kao

⁵ M. Staničić: Jedinstveno europsko tržište, Privredni vjesnik, Zagreb 1989; str. 34-45.

⁶ J. Perić: Inozemni kapital i vlasnička pretvorba hotelijerstva u Republici Hrvatskoj, referat na znanstvenom skupu "Hotelska kuća 92" Opatija, 1992; str. 278-285.

što su produktivnost, efikasnost i konkurencija stave na prvo mjesto. Bilo bi veoma značajno kada bi se stručne ljude uključilo u međunarodne forume kako bi bili informirani o svim radnjama u svezi sa standardima koji se donose u svijetu da bi mogli promptno reagirati na sve te radnje.

Sadašnje stanje u kojem se gospodarstvo nalazi zahtijeva kvalitetno, kontinuirano i pravodobno informiranje i upućivanje poduzetnika i menadžera o svim promjenama unutar Europske unije kao i davanje stručnih savjeta s ciljem da svoje poslovanje što bolje prilagode tim promjenama. Ne bude li to načelo prihvaćeno u budućem ponašanju gospodarskih subjekata, poduhvati će poduzetnika propadati i neće moći opstati na europskom tržištu, a odljev najsposobnijih će se produžiti.⁷

Na primjer, industrijski su proizvodi u izvozu Hrvatske zastupljeni s oko 70 %, a njihova cjenovna konkurentnost stalno opada. Cijene su sve veće, a proizvodnja je sve skuplja, i tako sve ostaje u krugu. Hrvatsko gospodarstvo može svoju konkurentnost postići samo tako da se orijentira na proizvode visoke tehnologije, smanjivanjem suvišnih kapaciteta, modernizacijom i specijalizacijom na visokovrijedne proizvode kao i većom orijentacijom na turističku ponudu koja će svojom strukturom i kvalitetom odgovarati suvremenim potrebama turista i turističkoj potražnji na tržištu.

Naime, kroz turizam moguće je na najbezbolniji način prevladati sve bolesti našega gospodarstva. Kako prodajom niže kvalitetnih proizvoda, tako i dobivanjem cijene za taj proizvod koja se u inozemstvu ne bi mogla postići. Naravno, sve dok gospodarstvo ne stane na svoje noge i ne počne postizavati primjerene rezultate.

Hrvatska mora i može nastupiti agresivnije na svjetskom tržištu sa svojom brodogradnjom, turizmom, strojogradnjom, nekim dijelovima drvne i prehrambene industrije. No, da bi se ostvarili ti pravci djelovanja, moraju se osigurati neki preduvjeti koji se sastoje od konkurentnih programa, investicijskih sredstava, sposobnog menadžmenta, ispitivanja tržišta i usvojenog koncepta marketinga, uz podršku razvijenih zemalja.

Treba obratiti pozornost i na necjenovne faktore konkurentnosti kao što su kvaliteta, asortiman, ambalaža, dizajn, veličina proizvoda, rokovi isporuke, modni trendovi i slično.

Način koji je korišten kod izvoza u posljednje vrijeme, a koji se nazivao "pod svaku cijenu", donio je velike štete hrvatskom gospodarstvu i društvu u cjelini. Niže cijene koje su nudene na inozemnom tržištu nadoknađivane su na domaćem tržištu povećanjem cijena i inflacijom. Šansa je Hrvatske u ekološkim programima, u tzv. "čistoj" hrani što pretpostavlja i prirodiju poljoprivredu za čime je potražnja sve izrazitija. Prirodno "čista hrana" treba biti moto turističke ponude Hrvatske i jedna od programsko-djelatnih veza turističke i poljodjelske djelatnosti.

U istom bi smislu trebalo razvijati i proizvodnju i potrošnju ljekovitih i dijetetnih proizvoda za što Hrvatska posjeduje resurse.

Ako se želi sigurne i brze veze sa svijetom, nužna je modernizacija postojećih prometnica, kako cestovnih tako i željezničkih, ali i izgradnja novih.

Porezni i obrazovni sustav kao i zaustavljanje inflacije bitan su preduvjet ostvarivanja efikasnijeg privređivanja i razvoja, uključivo i razvoja turizma. Tek kada se usklade ti faktori, moći će se reći da je Europa blizu. Nužna je realna vrijednost domaće valute, konvertibilnost, radi uspješnog povezivanja s Europskom unijom, između ostalog i putem turizma.

3. PROGRAM EURECA I UKLJUČIVANJE HRVATSKE

Jedan od najznačajnijih projekata kojim Hrvatska treba i može uspostaviti vezu i suradnju s Europskom unijom jest program EURECA.

Program EURECA ima cilj znanstveno-istraživački rad na svim poljima ljudske djelatnosti pa tako i u turističkoj.⁸ Program okuplja većinu europskih zemalja i djeluje na znanstvenoj osnovi. Hrvatska nije članica programa, ali putem odgovarajućih instituta djeluje u nekim segmentima programa. Nositelji programa slobodno biraju svoje suradnike, a oni mogu biti iz bilo koje zemlje. Poduzeća mogu također sudjelovati u programima ako nositelji programa to odobre. Međutim, taj bi način suradnje za Hrvatsku bio veoma skup. Zato bi bilo mnogo bolje da Hrvatska bude članicom EURECA programa i da surađuje u njegovom ostvarenju.

Financiranjem hrvatskih projekata ili dijelova projekata koji bi se radili u organizaciji EURECA umnogome bi se riješilo pitanje odobravanja sredstava

⁷ V. Polić - V. Vujić: Ljudski faktor i strukturne promjene u suvremenom gospodarstvu, referat na znanstvenom skupu, "Hotelska kuća 92" Opatija 1992; str. 396-404.

⁸ J. Hellauer: Welthandelslehre EURECA des Aussenhandels, Hamburg 1989; str. 25-36.

za tehnološki razvoj Hrvatske. Poduzeća, naime, neće biti u stanju da režim takvih projekata samostalno financiraju, barem ne za sada.

Hrvatska, istina, ne može imati pretenzije na neku odlučujuću ulogu u znanstveno-istraživačkoj djelatnosti Europe, ali ona ima mogućnost da izvrši izbor onih segmenata preko kojih će se što brže približiti srednje, pa i visokorazvijenim zemljama kako po rezultatima istraživanja, tako i po proizvodima i uslugama u kojima se znanstveno-tehnološko znanje materijalizira, odnosno utjelovljuje. To se dakako odnosi i na "turistički proizvod".

Hrvatska u tom smislu mora planirati svoju budućnost da bi uopće imala budućnost. Neka poduzeća stanovito vrijeme vjerojatno neće biti u mogućnosti sama financirati znanstvene projekte. Stoga bi bilo potrebno ustanoviti posebne fondove iz kojih bi se takve projekte sufinanciralo. Pritom valja stalno imati na umu cilj istraživanja, a to je doći do "novog proizvoda", nove usluge i novih metoda istraživanja. Ono uključuje i usavršavanje postojećeg "proizvoda", tehnologije, procesa organizacije i drugo.

Najskuplja su fundamentalna istraživanja koja "proizvode" nova znanja, ali su najunosnija ona znanstvena istraživanja koja nove spoznaje dovode do praktične materijalizacije u novim proizvodima, novim uslugama, organizaciji i u onim metodama upravljanja u radovima usmjerenim novim spoznajama i osposobljenim za primjenu novih vještina u svome radu i djelovanju što se posebice odnosi na poduzetnike i menadžere.

Hrvatska još zadugo neće biti u stanju da igra vidljivu ulogu u fundamentalnim istraživanjima u Europi, ali ona može i mora razvijati primijenjena i razvojna istraživanja. Ona će morati kupovati znanje, tehniku i tehnologiju, ali bi bilo pogibljivo ako ih ne bi dalje razvijala, adaptirala svojim potrebama i interesima gospodarskog razvoja, uključivo i turističkog kao općeg razvoja hrvatskog društva.⁹

U tom kontekstu za Hrvatsku je već danas veoma važno da se uključi u određene dijelove projekata i programa kako EUREKE tako i COSINE, EUROMAR-a i EUROTRACA.

Projekt COSINE povezuje sva znanja računalne tehnike i ima cilj povezivanje znanstvenog i javnog sektora u Europi. Komunikacijske i informatičke

mreže u europskim zemljama nisu još dovoljno povezane i protok informacija nije uskladen.¹⁰

Cilj je tih napora da se stvori ujednačena i svima dostupna informacija i usklade svi standardi s ISO standardima (International Standardization Organization) i uspostavi jedinstveni informacijski i komunikacijski sustav.

COSINE je najvažniji projekt i ima prioritet u EUREKI. Koristi od njega imat će znanstvene, obrazovne i istraživačke institucije, uprava i privreda. Hrvatska je u program bila uključena još u bivšoj Jugoslaviji, a Institut "Jožef Štefan" iz Ljubljane bio je nositelj projekta. Rad na projektu počeo je 1987. godine.

Za Hrvatsku je najvažniji uz EUREKU projekt EUROMAR koji se bavi zaštitom obalnih mora u Europi. Kada se izvrše sva istraživanja, postaviti će se mjerni instrumenti za mjerenje onečišćenosti mora na palubama brodova i morskim platformama. To će pridonijeti ekološkoj zaštiti morskih dijelova kontinenta i obalnog mora. Projekt vodi i koordinira Institut "Ruder Bošković" iz Zagreba.

Rad na svim tim projektima omogućava nam uvid u sva vrhunska znanstvena dostignuća, tehnološka rješenja, baze podataka, kao i afirmaciju hrvatskog znanstvenog kadra. Najveća slabost Hrvatske u ovom je trenutku financijska podrška jer znanstveni kadar i tehnološku osposobljenost donekle posjedujemo.

Prema mišljenju odgovornih financijskih stručnjaka jedan bi dio programa trebalo komercijalizirati, ali to nije dovoljno tim prije što su baš za početna ulaganja potrebna veća sredstva, skupa oprema i skupa terenska istraživanja i kako god se gledalo, Hrvatska će imati velike poteškoće glede financiranja tih projekata i sudjelovanja u njima.

4. PREKOGRANIČNA SURADNJA ČLANICA EUROPSKE UNIJE I HRVATSKE

Jedan od već iskušanih oblika suradnje Hrvatske s članicama Europske unije, konkretno s Italijom, treba biti produžen i kvalitetno oplemenjen.

Republika Hrvatska graniči s Italijom cijelom morskom granicom. Obje su države upućene jedna na drugu. Povijesno i kulturno obje pripadaju istom kulturnom krugu. Od Italije kao zemlje članice

⁹ J. Deželjin: Znanost i obrazovanje u funkciji rada, Liburnija, Rijeka 1983; str. 27-45. i dalje.

¹⁰ R. Kramer: International COSINE Marketing, Cincinnati, USA 1990; str.35-46.

Europske unije očekuje se mnogo glede podrške kod ulaska u Zajednicu. Oba su partnera, to jest Italija i Hrvatska, koristeći se otvorenosću svoje granice, zemljopisnom blizinom, razvili veoma dobru pograničnu suradnju. Nema objektivnih razloga da se ona ne nastavi uključujući nove sadržaje suradnje.¹¹

Hrvatska će morati postići novi sporazum o pograničnoj suradnji kao i o drugim oblicima suradnje s Italijom. U Hrvatskoj ima mnogo pripadnika talijanske manjine i oni bi trebali biti most suradnje između dvije države.

Opći sporazum o carinama i trgovini (GATT), u članku 24. precizira pravo susjednim zemljama da robnu razmjenu između svojih graničnih područja putem koncesija izuzmu od klauzula o najpovoljnijoj naciji. Ekonomska logika nalaže da su ovi sporazumi dobri za razvoj pograničnih oblasti, a to je i cilj tih sporazuma. Sporazumi s Italijom ni do sada nisu potpadali pod udar protekcionističkih mjera Europske unije.

Tršćanski i Gorički ugovori su već davno sklopljeni. U međuvremenu došlo je na odnosnim prostorima do dvije nove neovisne samostalne države: Hrvatske i Slovenije i do novih državnih granica. To zahtijeva i promjenu pogranične suradnje, nove ugovore kako između Hrvatske i Slovenije i svake od njih prema Italiji. Ovaj je problem postao vrlo osjetljiv jer otežava slobodan promet dobara i usluga, a posebice u kretanju turista. Pri rješavanju problema koji u svezi s tim nastaju valja imati na umu i promjene koje su se u Zapadnoj Europi dogodile u poimanju državnih granica kao elementa privlačenja, a ne razdvajanja.

Bilo bi logično i poželjno da se upravo između ovih triju zemalja uspostave suvremeni odnosi na državnim granicama i uspostavi primjerena pogranična suradnja kao i drugi oblici suradnje u smislu slobodnih carinskih i ekonomskih zona, prolaz ljudi preko granica bez putovnice i slično.

Pogranična suradnja mogla bi u ovom slučaju poslužiti kao most prema suradnji s drugim zemljama-članicama EU i EFTA-e, pa i šire od tih integracijskih skupina zemalja Europe.

Trgovinski odnosi trebali bi se, između ostalog, odvijati preko slobodnih carinskih zona, pa i slobodnih ekonomskih zona. Taj način suradnje postoji u svijetu i veoma je razvijen. Vezan je za velike luke i lako ga je uskladiti s uvjetima života u Hrvatskoj.

Slobodne bescarinske (ekonomske) zone mogle bi se formirati u Rijeci, Puli i Splitu kao najvećim hrvatskim uvozno-izvoznim zonama. Na prostorima slobodnih carinskih (ekonomskih) zona razvijala bi se trgovinska aktivnost, ali i doradni poslovi za strane partnere i otvaranje niza drugih zajedničkih poslova između više zemalja. To bi pružilo sigurnost zapošljavanja, a smanjile bi se i cijene usluga zbog neplaćanja carinskih i ostalih pristojbi. To bi stimuliralo veću izvansezonsku potrošnju turista.

Da navedena tvrdnja ima osnove dokaz u gotovo svakodnevni upiti u svezi s korištenjem Riječke luke od istočnoeuropskih zemalja, koje su napustile socijalističko uređenje i sada nastavljaju svoj život po uzoru na građansko društvo. Češka i Slovačka, Mađarska i Austrija, te susjedne zemlje, tradicionalno su vezane uz Jadransko more. Da bi Hrvatska iskoristila te posebnosti, trebala bi obratiti pozornost na cestovnu mrežu, željeznički promet, te na poduzeća koja bi bila locirana u bescarinskim zonama. Prema interesu država i na istočnom i zapadnom dijelu Europe stječe se dojam da je Hrvatska zanimljiv partner tim zemljama za suradnju, za zajedničke projekte i uopće svekolike pothvate na tom ekonomskom prostoru.

U tom ozračju treba razmotriti Osimske sporazume koje je bivša Jugoslavija sklopila s Italijom. Za Hrvatsku kao sljednicu bivše Jugoslavije važno je kojim se pogodnostima može koristiti iz sklopljenih sporazuma, a koje se odredbe mogu zamijeniti ili napustiti. Za Hrvatsku je važno prometno povezivanje koje je predviđeno povezivanjem putnog pravca od Venecije-Trsta-Gorice-Postojne-Kozine-Hrpele-Rijeka. Neke dionice te ceste već su izgrađene, a druge se grade s ciljem da ta autocesta ujedno bude i glavni pravac dolaska turista na naše more. Osim toga, jedan od glavnih pravaca suradnje s Europskom unijom treba biti i ekonomska suradnja na jadranskim prostorima. S obzirom na zemljopisnu blizinu i tradicionalne veze sa zapadnim zemljama, poglavito Europskom unijom, Jadran se pojavljuje kao prirodni izlazak Hrvatske na svjetsko tržište.

Budući da Hrvatska još nema uvjete da bude primljena u članstvo Europske unije, preostaje mogućnost da se iskoristi Sporazum i Deklaracija iz 1987. godine, sklopljeni između bivše Jugoslavije i Europske unije i tako pridonese stvaranju povoljnih uvjeta pripremanja Hrvatske za ulazak u Zajednicu. U tom sporazumu naglašava se industrijska kooperacija i zajednička ulaganja poduzeća iz zemalja potpisnica, kao i usklađivanje domaćih zakonskih rješenja s onima kao kod članica Europske unije.

¹¹ Vidi pobliže M. Ačimović: Ekonomija pogranične suradnje, Privredni vjesnik, Zagreb 1988; str. 160.

Danas se intenziviraju mogućnosti priljeva inozemnog kapitala namijenjenog kako kupovanju dionica postojećih poduzeća tako cjelokupnih gospodarskih objekata ili njihove dokapitalizacije; prirodno je očekivati da će turističko gospodarsko područje pobuditi interes za takav priljev inozemnog kapitala.

U istome kontekstu ne smije se podcijeniti ni mogućnost regionalne suradnje u Europi. Stoga se i nadalje tom pitanju pridaje određena pozornost.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA - SURADNJA HRVATSKE I EUROPSKE UNIJE NA MEĐUREGIJSKOM PLANU

Ideja o regionalnoj suradnji prisutna je već od početka osnivanja Europske unije. Već se u Rimskom ugovoru ističe potreba poboljšanja životnog standarda, radnih uvjeta i poboljšanja skladnog razvoja između regija u Europi. Unatoč tome, iz raznoraznih razloga, regionalna je politika dugo ostala izvan institucionalnih okvira mehanizama EEZ-a, a regionalnu politiku provodile su isključivo nacionalne vlade. Europska je unija cijelo vrijeme pomagala pojedinim regijama u razvijanju posebnih djelatnosti koje su proistjecale iz gospodarskih posebnosti tih regija.

Glavni regionalni problem u nekim zemljama Europske unije je nezaposlenost, i to u pravilu u manje razvijenim regijama koje su ujedno nedovoljno konkurentne na domaćem, a pogotovo svjetskom tržištu.

Carinska unija koju je proklamirala Europska unija podrazumijeva, međutim, povećanu konkurenciju, a nju neće moći izdržati neefikasna poduzeća. Analize pak pokazuju da su baš ta nekonkurentna poduzeća u većini i locirana u nerazvijenim regijama.

Ako se usporede poduzeća po pojedinim regijama u Hrvatskoj, uočit će se velika sličnost glede njihove diferenciranosti s onima u zemljama članicama Europske unije, ali i na nižoj općoj razini razvijenosti.

Poduzeća, koja su neefikasna u svojoj zemlji, neće imati uspjeha u međunarodnoj konkurenciji, a subvencija se pokazala na dulji rok krajnje destimulativna za nacionalno gospodarstvo u cjelini. Ta poduzeća neće privući veću pažnju novog kapitala pogotovo iz inozemstva, ukoliko ne postoje uvjeti koji osiguravaju njegovo profitabilno ulaganje. Drugo lice iste medalje jest konkurentnost proizvoda i usluga

domaće proizvodnje i uslužnih djelatnosti na svjetskom tržištu.

Sama ideja carinske unije pridonosi da se ujednačavaju zarade u svim zemljama članicama, a to analogno utječe i na povećanje dohotka i u drugim regijama.

Ovo ujednačavanje ne može biti samo izraz želja i htijenja, već rezultat približno jednake razine produktivnosti i ekonomske efikasnosti.

Upravo iz te razlike proistječe i razlika između visine dohotka per capita u pojedinim dijelovima svake članice ponaosob i unutar svake od njih. Po jednoj gruboj procjeni razlika između razvijenih i manje razvijenih zemalja članica Europske unije iznosi 1:2.¹² U Hrvatskoj je taj odnos 1:3, a unutar Hrvatske na njezinim pojedinim dijelovima i 1:4 u korist razvijenijih. Najizrazitija razlika je prisutna na relaciji turističke i neturističke regije.¹³

Politika uklanjanja trgovinskih ograničenja vodi nužno do propadanja manje efikasnih industrija, a nova efikasna poduzeća okreću se maksimumu prodaje, smanjenju transportnih troškova i ubiranju ušteda koje donosi blizina centara tržišta Europske unije. To se svrhovito odnosi na poduzeća turističko-gospodarske djelatnosti. Tendencija kretanja kapitala pokazuje kretanje od vanjskih dijelova prema centru. Isti je način kretanja i radne snage.

Što se tiče turističko-gospodarske djelatnosti u Hrvatskoj, prema dosadašnjem iskustvu moguće je očekivati da će inozemni kapital pokazati veći interes za zapadna granična područja Hrvatske, a posebice za jadranske prostore. A to bi moglo povećati razliku u stupnju razvijenosti pojedinih regija u Hrvatskoj.

U strategiji gospodarskog razvoja Hrvatske mora se voditi računa o što ravnomjernijem razvitku i tražiti načine koji će osigurati razvitak danas slabije razvijenih regija, a da se istodobno ne zaustavi daljnji razvitak razvijenih.

Politika koju Europska unija vodi u odnosu razvijenih i nerazvijenih regija zemalja članica vrlo je poučna i za Hrvatsku, odnosno za uspostavu optimalnih relacija razvijene - nerazvijene regije.^{14 15}

¹² The Economy of the European Community, European Dokumentation, Periodical, 7-8 / 1984.

¹³ Usporedi J. Deželjin: Predavanje na P.S. pri Ekonomskom fakultetu u Rijeci, Rijeka 1987. o temi *Zakon razmjera u ekonomskom životu SFRJ*.

¹⁴ Vidi pbljiže. K. Perry: *Ba, Ma, arhists, Britain and the European Community, Made Simple*, Heineman, London 1984; str. 101.

¹⁵ Vidi pbljiže. O. Kovač: *Europa 92*, Informator, Zagreb 1992. str. 162.

Po nekim je gledanjima cilj Europske unije otklanjanje razlika među regijama, što je utopija, jer sve regije ne mogu biti jednako razvijene, a stalno se javljaju i novi problemi koji također zahtijevaju rješenje.

Druga verzija ide za tim da se sudionicima u tržišnoj utakmici omogućiti da sami formiraju pravila ponašanja. Rješenje je vjerojatno negdje između te dvije opcije.

No, u svakom slučaju radna mjesta treba otvarati tamo gdje su ljudi, a ne obrnuto. Pri tome sa stajališta razvika turizma valja strogo voditi računa da se nerazumnim izborom i lokacijom pojedinih djelatnosti ne ugroze prirodni i tehnički uvjeti turističkog razvika.

U tom pogledu praksa zemalja članica Europske unije ne pokazuje samo pozitivna već i negativna iskustva. Hrvatska se mora uzdati da se negativna ne ponove, a da se pozitivna iskoriste.

Jedno od pozitivnih iskustava tih i drugih turističkih zemalja jest prostorno planiranje i porezna politika. Instrumentima se destimulira nepoželjno, a stimulira pozitivno.

U tom kontekstu regionalne politike zemalja članica Europske unije i drugih podržavaju razvitak malih i srednjih poduzeća, prijenos najboljih tehnoloških, urbanističkih rješenja uz njihovu prilagodbu prirodi svoje zemlje i potrebama građana. Posebna se pažnja pridaje prijenosu znanja iz razvijenih u manje razvijene regije. Isto tako, podupiru se razni projekti i programi koji idu za tim da se pronađu odgovarajuća rješenja. Među takvim programima ističu se dva: STAR - specijalizirana telekomunikacijska akcija za regije, te STRIDE - znanost i tehnologija za regionalne inovacije i razvoj regija u Europi. Ovi se programi doduše odnose na sva područja njihove implikacije, ali su oni isto tako bilo izravno ili neizravno značajni i za razvitak turizma u odnosu na širu ili užu okolinu lokacija turističko-gospodarskih objekata i djelatnosti.¹⁶

S namjerom da se ubrza ulaganja u nerazvijene regije u okviru Europske unije osnovan je 1975. godine Europski fond za regionalni razvoj. U prvoj fazi Fond je pomogao pojedine investicijske projekte, a kasnija faza odlikuje se određenim aspektima regionalne politike. Zahtjev za pomoć podnose nacionalne vlade koje su odabrale programe za razvoj, tako da se sredstvima koriste u okviru svoje politike.

Drugi vid pomoći, u koji se i uložilo najviše sredstava, jest ulaganje u infrastrukturu koja je osnova za razvoj ne samo industrije i poljoprivrede već poglavito za razvoj turizma, a to bi bila ulaganja u izgradnju putova, elektrifikaciju i vodoopskrbu. Taj je oblik ulaganja veoma koristan za regije kojima zbog izoliranosti prijete depopulacija. Na taj način pojedine vlade već rješavaju regionalna pitanja i otvaraju nova radna mjesta.

Interes za rad Fonda je velik i sredstva koja se ulažu za njegov rad sve su veća. Radi usporedbe neka posluže ovi podaci: Fond je 1975. godine raspolagao s 257,6 milijuna ECU-a, što je iznosilo 4,8 % proračuna Europske unije, da bi ta svota 1993. godine narasla na preko 14 mlrdi ECU-a. Nepovratna sredstva se daju za projekte od iznimne regionalne važnosti, i to do 55 % vrijednosti projekta, što čini veliku korist svakoj zemlji koja dobije takvu pomoć. Pristupanjem Španjolske i Portugala u Europsku uniju, sredstva Fonda sve se više ulažu u te zemlje, što dostiže već polovinu sredstava namijenjenih toj svrsi.

Godine 1979. dogovoreno je da jedan simbolički dio sredstava ostaje na upravljanje "nacionalnim" organima Europske unije i da oni raspolazu njime po svom nahodanju. U početku rada Fonda, Savjet ministara postavio je neka pravila koja mora ispuniti svaka zemlja članica da bi dobila sredstva Fonda. Ona se između ostalog odnose na:

- tendencije u stopama nezaposlenosti u regijama u zadnjih pet godina,
- udio radnog stanovništva zaposlenog u poljodjelstvu i industrijama pogođenim dugoročnim zaostajanjem;
- neto regionalna migracija u posljednjih pet godina;
- razina i tendencija ukupnog bruto domaćeg proizvoda u regijama.¹⁷

Sadašnja povećana izdvajanja sredstava u Fond u funkciji su planova za uspostavu jedinstvenog tržišta i služe za sljedeće ciljeve:

- pomoć regijama zaostalim u razvoju;
- pomoć regijama kojima treba restrukturiranje;
- borba protiv dugoročne nezaposlenosti;
- borba protiv nezaposlenosti mladih;
- restrukturiranje i razvoj seoskih područja.

¹⁶ L'Unification Européenne, Creation et Development, Documentation Européenne, Periodique, 1990; str. 66.

¹⁷ E. T. Nevil: Regional Policy EEZ, The economics of the European Community, A.M. ELAGRA, Philip Allan, Oxford 1982; str. 246-249.

Osim sredstava fonda ERDF-a tijekom vremena razvijeni su još neki specijalizirani fondovi. No njihov opseg djelovanja nije toliki da bi zaslužio posebnu pažnju.

Tridesetgodišnje iskustvo rada Europske unije upućuje na to da je regionalna politika ostala čvrsta u rukama zemalja članica, bez mogućnosti miješanja sa strane.

Unatoč tome, zajednički se potiče razvoj nerazvijenih regija, ali na ekonomskim osnovama.

Udio kojim raspoložu zajednički organi Europske unije u budućnosti će se sasvim sigurno povećavati što će jačati i zajedničku politiku u ostvarivanju ciljeva u najvažnijim oblastima djelovanja ekonomske politike zajednice.

Mnoga od tih iskustava mogu se bez straha primijeniti i na ekonomske odnose u Hrvatskoj.

Poticanje zadržavanja stanovništva na svojim ognjištima moglo bi ići mnogo laganije uz jednu mudru regionalnu politiku koju bi se vezalo uz fleksibilni porezni sustav.

Financiranje bi se trebalo vršiti iz jednog fonda za razvoj koji bi davao pomoć za razvoj regija i područja samo na temelju dobrih programa.

Privatna inicijativa, ma koliko bila važna sama za sebe, neće potaknuti razvoj nerazvijenih, utvrđeno je to u raspravama o tom problemu u Europskoj uniji.

Hrvatska država trebala bi stajati iza tog Fonda i tih ulaganja da bi se spriječile nepoželjne pojave. Veće uključivanje u regionalne organizacije koje su formirane u Europi imperativ je i obveza Hrvatske.

Pošto je interes ovoga rada pretežito na pitanjima turizma, pogotovo u smislu uključivanja Hrvatske u europski turizam, to se mora više pažnje posvetiti suradnji s nama najbližim regionalnim organizacijama koje se bave turizmom, a to je organizacija Alpe-Jadran čiji je član i Republika Hrvatska, a koja obuhvaća područje Alpa i sjevernog dijela Jadrana. Pod pokroviteljstvom te regionalne

organizacije, s ciljem što boljeg turističkog povezivanja i suradnje, organiziraju se razne manifestacije, propagandne turističke vrijednosti i plasmana turističkog proizvoda. Tako je jedna od posebnosti i održavanje nautičkog sajma koji se svake godine održava u drugoj regiji, a na njemu se mogu vidjeti svi noviteti koji su ostvareni na polju nautike. Mogu se tu naći najnoviji modeli jahti i čamaca kao i oprema za sigurnost plovidbe i navigacije.

Uz sve te ponude bitno je da se putem tih turističkih sajmova prezentira turistička ponuda sa svim karakteristikama i propagandnim materijalom. Osim tih suradnji postoje i suradnje gradova pobratima s ciljem da se poboljša upoznavanje stanovnika pojedinih gradova. Taj način suradnje utječe i na gospodarske veze tako da se, uz prijateljsko druženje, sklopi i poneki poslovni dogovor. Kada se smiri ratno stanje u kojem se nalazi Hrvatska, može se očekivati mnogo širu i čvršću suradnju na principu regionalne suradnje, a posebice ako Hrvatska uđe u Europsku uniju, što bi i bio cilj sadašnje politike. To bi trebao biti i put za revitalizaciju cijele jadranske obale.

Veoma važan preduvjet koji treba stvoriti je obogaćivanje hrvatskog tržišta robom i uslugama. Tržište je danas siromašno i turisti jednostavno nemaju što kupovati, to jest potrošiti svoj novac.

Za ostvarenje ulaska u Europsku uniju treba stvoriti poduzetničku atmosferu u kojoj će poslovni ljudi ulaziti u kvalitetne poslovne aranžmane i razvijati poslovni moral koji je do sada bio na sumnjivim osnovama. Posebno treba stvarati dobar odnos prema kupcima jer o njima u krajnjoj liniji ovisi i opstanak posla i poslovnog ulaganja. Sadašnja razina razvijenosti naše zemlje nije zadovoljavajuća kao ni stanje infrastrukture po gradovima koja ne odgovara današnjoj razini svjetskog razvoja, a baš ta razvojna i infrastrukturna pitanja odlučujuće utječu na razvoj turizma u svakoj zemlji, posebice ako želimo što bolju suradnju s Europskom unijom, koja je u tom pitanju daleko ispred nas.

LITERATURA

1. Ačimović, M.: Ekonomija pogranične suradnje, Privredni vjesnik, Zagreb 1988.

2. Bonvicini, C.: Political aspects of the Interrelations between the "Hexagonal" and the Alps-Adria initiatives in a changing Europe Paper presented at International Workshop INTER-

RELATIONS BETWEEN THE HEXAGONAL AND THE ALPS-ADRIA INICIATIVES IN CHANGING EUROPA, Trento 1992.

3. Deželjin, J.: Znanost i obrazovanje u funkciji rada, Liburnija, Rijeka 1983.

4. Hellauer, J.: Welthandelslehre EURECA des Aussenhandels, Hamburg 1989.
5. Kramper, R.: International COSINE Marketing, Cincinnati, USA 1990.
6. Kramer, E.: Situation des Osterreichischen Fremdenverkehrs und Perspektiven bis zum Jahr 2000. WIFO-Gutachten, Wien 1984.
7. Kovač, O.: Europa 92, Informator, Zagreb 1992.
8. Nevil, E.T.: Regional Policy EEZ, The economics of the European Community, A. M. ELAGRA, Philip Allan, Oxford 1982.
9. Staničić, M.: Jedinstveno europsko tržište, Privredni vjesnik, Zagreb 1989.
10. Perić, J.: Inozemni kapital i vlasnička pretvorba hotelijerstva u Republici Hrvatskoj, referat na znanstvenom skupu "Hotelska kuća 92" Opatija, 1992.
11. Polić, V. Vujić V.: Ljudski faktor i strukturne promjene u suvremenom gospodarstvu, referat na znanstvenom skupu "Hotelska kuća 92" Opatija 1992.
12. Perry, K.: Ba, Ma, arhists, Britain and the European Community, Made Simple, Heineman, London 1984.

Ana Vizjak, Ph. D.

POSSIBLE FORMS OF CO-OPERATION OF THE REPUBLIC OF CROATIA WITH THE EU MEMBER COUNTRIES

Summary

Most of European countries that are not the EU members tend to become the Union's full members. All the countries that tend to join the EU have to adapt their policies, economies and legislature to the EU legal and economic system.

The EU aims at integrating a growing number of countries and disseminating the new economic and political idea of equality of peoples and mutual assistance. The ways of linking the EU member countries and non-members vary and they reflect all civilizational achievements of our time.

Croatia is interested in all the forms of integration, particularly to be linked to the EU as a joined and associated member with the objective of becoming the full member of the Union.

However, Croatia has to take into account some relevant particularities. First of all, Croatia is a small country and her home market will remain small for a long time. With the Soviet Union gone, the territories of ex-Yugoslavia, including Croatia, do not have such a significant military-strategic role in defending the West as they had in the time of cold war.

Croatia ought to adopt the strategy of co-operation with the EU and promote those sectors and goods that stand the chance on the EU market. Only the first steps in achieving free and open market economy in Croatia have been made. They can be seen in transition of ownership, privatization, the growth of entrepreneurship and managerism etc. All of this is aimed at, among other things, bringing Croatian economy conceptually and organizationally closer to West Europe. One of the steps in that direction must be to make the economy more independent from too much state protection.

One of the most important projects through which Croatia may and should establish links and co-operation with the EU is the EURECA program.

By the same token the possibility of regional co-operation in Europe should not be underestimated. Particular attention must be paid to trans-border co-operation with the adjoining countries.

Key words: co-operation, economic co-operation, trans-border co-operation, regional co-operation, EURECA.